

УДК 802.0-087

Л.М. Чумак,
викладач

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

СКЛАДНОСКОРОЧЕНІ СЛОВА ЯК ОСОБЛИВИЙ КЛАС СЛІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Дослідження присвячено розгляду проблеми структури та сприйняття складноскорочених слів носіями англійської мови. Складноскорочені слова розглядаються в рамках абрєвіації та складання, оскільки створення даної групи слів знаходиться на стику цих двох процесів: мовні одиниці є результатом усічень, а потім складання усічених частин словосполучення або складного слова. Визначається взаємовідношення твірної основи та похідного слова.

Причинами інтенсивного розвитку скорочень у наш час можна вважати швидкий темп життя. Зростаюча потреба масової номінації нових явищ, шляхом створення складних багатокомпонентних назв спричиняє збільшення об'єму тексту, а звідси і пошук засобів адекватного і в той же час економного способу передачі інформації.

Процес створення лексичних скорочень, як явище вторинної номінації, в лінгвістичній літературі позначається різними назвами для визначення похідних одиниць: абрєвіатури, акроніми, зрощення, усічення.

Дане дослідження присвячене вивченню проблеми структури та сприйняття складноскороченого слова (ССС) в англійській мові. Такі слова в системі будь-якої мови займають значне місце. Вказаний клас слів є унікальним, оскільки СССР з'явилися у мові не природнім шляхом, як результат історичного розвитку, а як штучні утворювання, створені людиною для комунікативної мети. На актуальність дослідження СССР у англійській мові вказує ряд робіт сучасних вчених: О.А. Дюжикова [1], Ф.С. Воройський [2], Е.Р. Мустафінова [3], В.А. Беляєва [4], Ю.А. Зацний [5], І.В. Андрусак [6].

ССС розглядаються в рамках абрєвіації та складання, оскільки створення таких слів знаходиться на пересіченні цих двох процесів. Термін абрєвіатура (від англ. abbreviation – скорочення) вживається в даній роботі в широкому значенні і включає СССР і, власне, абрєвіатури (літерні, ініціальні, змішані). Специфіка даного способу словотвору визначається тим, що компоненти в абрєвіатурі існують в особливому зображенні, оскільки вона є таким складноскороченим найменуванням, в якому деякі частини вихідної та мотивуючої конструкції виступають у невідомій формі, тоді як у словоскладанні спостерігається комбінаторика реальних основ. У той же час, абрєвіатура складає і частину словосполучення, і її створення є аналогічним деяким похідним, отриманим способом словоскладання або ж суфіксації та префіксації [1].

Метою даного дослідження є вивчення процесу становлення абрєвіатури у англійській мові та виявлення взаємозв'язку структурної організації СССР з характером сприйняття даних одиниць.

Абрєвіатура – полісемантична одиниця, оскільки являє собою велику кількість лексико-семантичних варіантів, тому здатна створювати синонімічні та антонімічні ряди. Акроніми, наприклад, можуть бути омонімічними як до скорочених слів, так і до нескорочених, тобто можуть співпадати за формою з уже існуючими словами (наприклад, CLASS ← Computer Based Laboratory for Automated School Systems, ITALY ← I Love and Trust You, Who ← World Health Organization) або не співпадати з такими (наприклад, CAT ← Computer-Aided Test, laser ← light amplification by stimulated emission of radiation, LORAN ← Long-Range Navigation System).

Абрєвіатурний спосіб словотвору є найбільш штучним серед усіх відомих у мові способів, що пов'язано з характерними особливостями абрєвіації: способи та помилки при створенні назв, варіативність та оказіональність словотворчості, інтенсивність діахронічних змін. Абрєвіатура, у якій вихідна структура є згорнутою і яка має омонімічні форми, ускладнює розуміння (наприклад, BA ← Bugger All / Bachelor of Arts, PO ← Parallel Object / Primary Output, e- ← electronic / European / external, BC ← Birth Control, Before Computers / Before Christ). У якості відправного пункту у структурі акта номінації виявляється індивідуальне смислове завдання мовця [7].

Абрєвіатури, оскільки є найпродуктивнішими лексичними одиницями вторинної номінації і комунікативно-значущими у всіх сферах діяльності людини, відрізняються, з одного боку, сталістю, з іншого, рухливістю та мінливістю [7]. Ступінь загальновідомості абрєвіатури являє собою доволі динамічний аспект лексикалізації (навіть найтипівіші графічні скорочення мають можливість стати лексичними одиницями мови). Незмінними залишаються загальні закономірності використання засобів різних мовних рівнів, що забезпечують функціонування механізму лексичної абрєвіації.

Системні властивості одиниць мови (у даному випадку – ступінь вмотивованості слів) повинні виявлятися звичайним шляхом: за допомогою вивчення функціонування одиниць у мові, а виявлення сприйняття їх можливо тільки носіями мови. Носії мови, зазвичай, вживаючи те або інше слово, не

знають його прототипу в більшості випадків, тобто відбувається втрата внутрішньої форми, і, відповідно, виникають підстави для лексикалізації.

Дослідження показали, що в англійській мові, більшою мірою, лексикалізуються ССС, які побудовані за моделлю "початок першого слова + кінець другого", оскільки втрачається внутрішня форма слова, тобто зі зменшенням вмотивованості слово починає лексикалізуватися. Найчастіше до лексикалізації схильні ті ССС, в яких послаблюється зв'язок мотиваційної форми та мотиваційного значення.

Відомо, що лексикалізація – процес демотиваційний і пов'язаний зі "скам'янінням" внутрішньої форми, що дозволяє розглядати дану групу слів з точки зору теорії самоорганізації. Оскільки у мові, безумовно, є як сталі, так і несталі структури, то необхідно відмітити, що чітке розмежування між ними визначається теорією самоорганізації. Як відмічає О.Б. Трофімова, "... людина, яка створює дещо, плюс артефакт, нею створений, і складають єдину складно організовану систему, в якій є як ділянки стабільності, так і зони нестабільності..." [8: 63].

Важливим для закріплення в мові лексичного скорочення є принцип гармонійності, який пов'язаний із благозвучністю ССС, відсутністю в ньому небажаних асоціацій. Необхідною умовою також при цьому є збереження інформаційно значущих елементів, коли "... в умовах природного побуквеного та послідовного розгортання письмового тексту основна частина інформації групується на початку слова. Кінець слів, а у довгих словах і середні ділянки, часто є зайвими" [9: 103]. Таким чином, усичення слова зі збереженням його значущої частини є характерними при створенні англійських лексичних скорочень. При цьому найбільш розповсюдженою є двох, трьох, та чотирьохкомпонентна структура ССС.

Механізм компресії є характерним для ментальних процесів: писемна мова поступово перетворюється в систему первинних знаків, коли за рахунок згортання ментальних процесів "відмирає" проміжний зв'язок [10: 61]. Дуже часто згорнута одиниця сприймається як первинний продукт номінації, а не вторинний: radar, laser, оскільки відбувається втрата мотивування.

Мовний механізм аббревіації усуває проміжну ланку переходу компресованої форми в повну під час процесу сприйняття або розуміння мовних утворень. При цьому не відбувається не тільки смислове компресування, але й переключення на інший спосіб обробки інформації.

Реципієнт у самому знаку мовного утворення отримує вказівку на спосіб сприйняття, на деякий алгоритм інтерпретації повідомлення. Такою вказівкою є сукупність окремих елементів основ слів, що утворюють словосполучення, або ж елементів правопису слова в ініціальних аббревіатурах, або ж аналогія з уже існуючою моделлю аббревіатурної одиниці.

Відомо, що створення аббревіатур представлено двома механізмами – скороченням та складанням. У результаті дії цих механізмів утворюються особливі морфемні одиниці.

Морфема, як зазначає О.С. Кубрякова, визначається як мінімальна значуща одиниця, тобто така, в якій за певною фонетичною формою закріплено певний зміст і яка не членується на простіші одиниці того ж роду [11].

Склад ССС є новим типом слів, морфемі якого також належать до нового типу – аброморфем – скорочених відрізків слів з фіксованим фонемним складом [12]. Аббревіатурні морфемні за одними ознаками є близькими до кореневих, а за іншими – до афіксів; згідно їх семантики – до основ, але в цілому, у сукупності, мають властивості, притаманні їм одним, – аброморфемам. Таким чином, аббревіатура – похідна одиниця, яка складається з усичених слів, що входять у початкове словосполучення, або з усичених компонентів вихідного складного слова і яка може складатися як з морфем так і квазіморфів (одиниць, які не зустрічаються в іншому лінгвістичному оточенні).

Отже, в англійській мові виділяють [4: 15-16] наступні структурні групи аббревіатур:

1) аббревіатури ініціального типу, з двома підтипами: а) утворення від початкових звуків слів: USAF ← United States Air Force – "військово-повітряні сили США"; б) утворення від початкових літер слів: AVC ← automatic volume control – "автоматичне регулювання гучності", GW ← George Washington (University), TGV ← (French) train à grande vitesse: a high-speed passenger train "високошвидкісний потяг", AGV ← Alstom à grande vitesse "високошвидкісний моторний вагон", OPEC ← Organization of the Petroleum Exporting Countries "Організація країн-експортерів нафти";

2) аббревіатури зі сполучень початкових частин слів ("складові"): comset ← communication satellite – "супутник зв'язку", elsec ← electronic security – "електронна безпека", genpur ← general purpose – "головна мета";

3) змішаний тип утворень, що поєднує елементи двох попередніх: Univac ← Universal Automatic computer, NafPAC ← Naval Air Facilities Pacific – "допоміжні авіаційні бази на Тихому Океані", ladar ← laser detection and ranging – "лазерний локаатор";

4) аббревіатури із сполучень початкової частини слова (слів) з цілим словом: CD (compact disc): CD-video, CD-reader, CD-burner, CD-writer; USB (Universal Serial Bus): USB drive, USB flash memory, USB key, USB modulation, USB modulator, USB mouse, USB port, USB-antenna, USB-communication,

USB-connector, USB-set, USB-station; акронім RISC (reduced instruction set computer): RISC architecture (n), RISC-based (a), RISC chip (n), RISC processor (n), RISC system (n);

5) абрєвіатури із сполучення початку першого слова з початком і кінцем іншого або тільки з кінцем другого: avionics ← aviation electronics, graser ← gamma-ray laser – "лазер гамма-випромінєння", bit ← binary digit.

Традиційно для позначення абрєвіатур другої, четвертої та п'ятої груп використовують термін "складноскорочені слова" (ССС). Вони кваліфікуються як особливий різновид слів, які створюються в рамках абрєвіації шляхом перетворення описових багатолексемних найменувань в однослівне позначення завдяки скороченню компонентів.

Усічення відіграє особливу роль: воно, як правило, є самодостатнім. У той же час одночасне усічення та складання вихідних компонентів є особливим способом словотвору зі своїми закономірностями та функціонуванням.

Повна залежність абрєвіатури від розгорнутого найменування є характерною для графічної абрєвіації і частково для тих лексичних абрєвіатур, що виникли під сильним впливом графічної абрєвіації. Коли ж абрєвіатурний спосіб словотвору розвився в самостійний і звільнився від впливу графічної абрєвіації, вказана залежність послабшала і стала принципово необов'язковою. Наприклад, Jag ← Jaguar – "ягуар" (марка автомобіля), doc, prof, exam, тощо.

Передача повної інформації з розгорнутого описового найменування не є завданням для абрєвіатури. Абрєвіатура передбачає обов'язкове узагальнення вказаної інформації, її стиснення та конденсацію. Наприклад, Unispace ← United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space; Comnet ← International Network of Centers for Document on Communication Research and Policies.

Отже, абрєвіатура не завжди відповідає повній назві, і виявляє як слабкі, так і сильні ознаки структурної самостійності, оскільки її елементи не є абсолютно відірваними від похідного словосполучення.

В англійській мові виявляються тільки лексичні розходження. Це, ймовірно, пов'язано із точним порядком слів: прикметник вживається тільки перед іменником: MINESPOL ← Ministers + policy, де значення абрєвіатури є набагато ширшим, воно означає не просто "політику міністрів", а "Конференцію Міністрів, відповідальних за науку та технологію у Європейському та Північно-Американському регіонах"; Unisym ← United Symbolic Standard Terminology for Mini Computer Instructions – "уніфікована символічна стандартна термінологія для комп'ютерних команд" (пропущено слова Standard Terminology for Mini Computer Instructions).

Звичайно, лексико-семантичні розходження є значнішими, аніж структурні. При скороченні новоутворення будується за рахунок лише найбільш вагомих з семантичної точки зору слів: відбувається узагальнення, звуження або зміна значень.

Таким чином, лексичні скорочення абрєвіатурного типу набувають нових значень через образні переноси за участю аналогії. Наприклад,

а) за рахунок узагальнення: Agrinter ← Inter-American Information System for the Agricultural Sciences – "Міжамериканська система інформації з сільськогосподарських наук", Euroatom ← European Atomic Energy Community – "Європейська спілка з атомної енергії";

б) за рахунок звуження значення відбувається створення та використання аброморфем, що вбирають у себе інформацію декількох повних слів, тобто відбувається "ущільнення" семантики окремих компонентів, збільшення їх функціонально-семантичного навантаження: A-bomb, A-power (де А – має значення atom, atomic);

в) значеннєва ємність абрєвіатур дозволяє використовувати їх і у переносних значеннях:

SOS ← Secure Operating System / Same Old Story / Some One Special;

BOS ← bureaucratic operating System / Basic operating System.

Абрєвіатура A-bomb крім основного значення має і другорядне, набуте як результат метафоричного переносу. Значення "атомна бомба" стало основою для виникнення інших. Словник американського сленгу [13], наприклад, поряд з основним значенням має також "старий автомобіль з форсованим мотором" (a car with a souped up motor). Відоме й інше сленгове значення "сигарета з наркотиком" (drugged cigarette) [14].

Враховуючи зазначене, необхідно відмітити, що СССР не завжди підпорядковується повній назві. Структурна самостійність СССР виявляється у розходженнях, переважно, лексичних у англійській мові, що пояснюється порядком слів. Більше значення приділяється лексико-семантичним розходженням, оскільки СССР складається з найбільш семантично значимих слів. СССР тяжіє до того, щоб набути своє власне значення і саме цим відрізняється від розгорнутого словосполучення, набуваючи статус слова. Сила СССР полягає у тому, що воно може вживатись у якості вигідної заміни найменування, слабкість – у можливості втрачати внутрішню форму. У процесі функціонування СССР

в мові можуть відбуватися узагальнення, звуження та зміна їх значень, що призводить, відповідно, до втрати їх діяхронічного мотивування. З огляду на це, вбачається подальше дослідження ССС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дюжикова Е.А. Аббревиация сравнительно со сложением (на материале современного английского языка): Автореф. дис. ... доктора филол. наук. – 1997. – 50 с.
2. Воройский Ф.С. Аббревиатура: правила расшифровки и представления в текстовых документах. М., 1991. – 74 с.
3. Мустафинова Э.Р. Аббревиация в русском языке: когнитивный аспект: Дис. ... канд. филол. наук: Барнаул, 2001. – 150 с.
4. Беляева В.А. Сложносокращенные слова в лексикографическом и когнитивном аспектах на материале русского и английского языков.: Дис. ... канд. филол. наук: Барнаул, 2003. – 221 с.
5. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 1998. – 431 с.
6. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: Дис. ... канд. філол. наук. Ужгородський нац. ун-т. – Ужгород, 2003. – 268 с.
7. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. – М.: Наука, 1986. – 156 с.
8. Трохимова Е.Б. Принцип "золотого сечения" и особенности структурной организации языковых единиц разного уровня. – Барнаул, 2003. – 159 с.
9. Пиотровский Р.Г. Информационные измерения языка. – Л., 1968. – 116 с.
10. Сенин А.Г. Когнитивная лингвистика: становление парадигмы. – Барнаул: Изд-во АГУ, 2002. – 221 с.
11. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений: Семантика производного слова. – М., 1981. – 200 с.
12. Алексеев Д.И. Сложносокращенные слова в русс ком языке. – Саратов: СГУ, 1979. – 328 с.
13. A Dictionary of American Slang. – New York: Crowell, 1997. – 485 p.
14. Sola Ralph de. Abbreviation Dictionary. – N.Y., 1986. – 358 p.

Матеріал надійшов до редакції 24.04. 2008 р.

Чумак Л.Н. Сложносокращенные слова как особый класс слов в современном английском языке.

Исследование посвящено рассмотрению проблемы структуры и восприятия сложносокращенных слов носителями английского языка. Сложносокращенные слова рассматриваются в рамках аббревиации и сложения, поскольку образование данной группы слов находится на стыке этих двух процессов: языковые единицы есть результатом усечения, а затем сложения усеченных частей словосочетания или сложного слова. Определяется взаимоотношение производящей основы и производного слова.

Chumak L.M. Compound-Shortening Words as a Special Class of Words in Modern English.

The research is devoted to consideration of a problem of structure and recognition of compound-shortening words by English speakers. Compound-shortening words are considered within abbreviation and composition, as the formation of the given group of words is on a joint of these two processes: these language units are the result of clipping, and composition of the clipped parts of a word-combination or a compound-word. The relations of a stem and a derivative word are defined.